

TRANSFORMACIJA ULICE CVIKAUER U KEMNICU, NEMAČKA: PARTICIPATIVNO DELOVANJE KAO OSNOV PROJEKTANTSKOG REŠENJA**TRANSFORMATION OF ZWICKAUER STREET IN CHEMNITZ, GERMANY: PARTICIPATORY PROCESS AS BASIS OF DESIGN SOLUTION**Sofija Priljeva, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – URBANISTIČKO PLANIRANJE**

Kratak sadržaj – Značaj ljudskog delovanja i socijalnih interakcija u formiranju određenih prostora, sagledani su i interpretirani kroz primer participacije građana u procesu urbanog planiranja u gradu Kemnicu (nem. Chemnitz) u Nemačkoj. Dovodeći u vezu postojeće stanje jednog istočnonemačkog grada i želju njegovih stanovnika, posetilaca i gradske vlasti da stvore klimu u kojoj prostor komunicira sa ljudima, koji se oblikuje i razvija na osnovu ljudske inicijative, a zauzvrat pruža mir i prijatno mesto za odrastanje i život, postavlja se pitanje koji su to uslovi koje treba ispuniti da bi se uspostavio ovakav sklad, i da li se uvođenjem participacije građana izražava njihovo osnovno pravo - pravo na grad.

Ključne reči: *Participacija, Učesništvo, Anketiranje, Grad, Ulica, Građani, Urbani procesi, Master plan, Razvoj*

Abstract – *The importance of human action and social interactions in the formation of certain spaces are perceived and interpreted through the example of citizen participation in the process of urban planning in the city of Chemnitz in Germany. The paper is engaged in analyzing the current frame of a city in Eastern Germany and the desire of its residents, visitors and city authorities to create an atmosphere in which space communicates with people, which is shaped and developed on the basis of human initiative, and in turn provides peace and a pleasant place for people to live. The question is what are the conditions that need to be met in order to establish such harmony, and whether the introduction of citizen participation expresses their basic right - the right to the city.*

Keywords: *Participation, Survey, City, Street, Citizens, Urban processes, Master plan, Development*

1. UVOD

Ulica je zemljište u javnom vlasništvu, pa javnost, koju predstavljaju svi stanovnici grada, njegovi namerni posetioci i slučajni prolaznici, ima pravo da je zauzme i koristi. To je mesto okupljanja ljudi, socijalizacije, razmene ideja i stavova – samim tim, sve bitne društvene promene kroz istoriju uvek počinju i završavaju na ulici.

Zato je najveća i najvažnija uloga ulice ona koja žiteljima daje za pravo da je prisvoje, formirajući stavove u službi

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila dr Milica Vračarić, vanr. prof.

celokupne zajednice. Na ulici se odvija život i ona nije samo utilitarni element ljudskog delovanja; ona stvara atmosferu življenja, doprinosi karakteru grada i predstavlja zajednički prostor i zajedničko područje koje okuplja ljude. Zbog toga je važno razumeti značaj društva u oblikovanju svih urbanih elemenata, jer oni vremenom modifikuju grad i stvaraju privlačno, ili pak neprivlačno mesto za boravak i život.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je analiza potencijala revitalizacije ulice Cvikauer (nem. *Zwickauer Straße*) u gradu Kemnicu (nem. *Chemnitz*) u Nemačkoj, koja se bazira na rezultatima ankete sprovedene od strane Kancelarije za planiranje Grada Kemnica, kao i na ličnim utiscima i zapažanjima nastalim tokom tromesečnog studentskog boravka u ovom gradu. Analizom su obuhvaćeni odnosi korisnika prema specifičnostima linearnog prostora ulice Cvikauer i trenutno postojećim malobrojnim sadržajima, njen položaj i saobraćajna funkcija u širem kontekstu naselja i grada u celini, kao i povezanost Kemnica sa susednim gradom Cvikauom (nem. *Zwickau*). Ovakav istraživački rad predstavlja teorijsku podlogu i potporu praktičnog dela – idejnog urbanističkog projekta reorganizacije sadržaja i revitalizacije Cvikauer ulice u Kemnicu.

1.2. Ciljevi istraživanja

Istraživanje ima tri osnovna cilja:

- da na primeru ulice Cvikauer u Kemnicu, kroz odnos između *korisnika prostora* (stanovnika) i samog *prostora* (grada), ukaže na značaj uključivanja javnosti u trenutno oblikovanje gradskih celina i (ne)posredno poboljšanje uslova života i boravka u njima;
- da kroz prikaz postojećeg stanja i istorijske perspektive razvoja grada Kemnica i Cvikauer ulice, pokaže važnost društvenog delovanja i posledice koje na budućnost jednog grada može da ostavi različito ophođenje stanovnika i društveno-političkih aktera prema kulturnoj i arhitektonskoj baštini;
- da na osnovu prethodnih zapažanja, dovede do konkretnog rezultata rada – projekta transformacije i revitalizacije Cvikauer ulice kao prostorne celine izuzetne vrednosti.

2. RAZVOJ GRADA KEMNICA

Kemnic (nekadašnji Grad Karla Marksa – nem. *Karl-Marx-Stadt*), treći grad po veličini – posle Drezdena i

Lajpciga – u nemačkoj saveznoj državi Saksoniji (nem. *Sachsen*), prošao je u svojoj istoriji više različitih društvenih poredaka, koji su, svaki u svom specifičnom maniru, oblikovali strukturu i stanovništva i gradskih celina, stvarajući eklektiku arhitektonskih stilova koja se danas u širem smislu naziva modernom Kemnica.

Da li je ovaj grad zaista „grad moderne“, kako je poznat otkad mu je 2007. godine pripisan ovaj epitet [1]? Za odgovorom treba posegnuti kroz razumevanje suštine duha vremena koje vlada u određenom trenutku, ostavljajući traga na svakodnevni život ljudi, njihove navike, želje i nade, koje se istovremeno ogledaju i u arhitekturi.

Kemnic je grad kontrasta i preloma; za razliku od većine zapadnonemačkih gradova, koji su brzo i jednoliko obnovljeni nakon rata, obnova grada Kemnica trajala je više od pedeset godina i još uvek nije završena. Ovdje se vrlo jasno mogu uočiti promenljivi principi urbanog planiranja u posleratnom periodu u Istočnoj Nemačkoj, koji su prisutni i u arhitekturi, kako u javnoj, tako i stambenoj [1].

Raznolikost stilova, primenjenih na objekte različitih namena, u velikoj meri dovodi do zbunjujućeg odnosa korisnika ili posetilaca prema prostoru u kom se nalaze. Ovaj odnos posredno utiče na sagledavanje datog ambijenta kao nekoherentne celine, pa se postavlja pitanje kako se i u kojoj meri istorijske prilike, razvoj društva na tom području i utemeljenje određenih vrednosti odražavaju na prostorni okvir jednog grada.

2.1. Cvikauer ulica – položaj i značaj

Cvikauer ulica je saobraćajnica koja ide u pravcu Cvikaua, grada koji se nalazi četrdeset i tri kilometra zapadno od Kemnica. Ona ne vodi direktno do njega, ali predstavlja važnu tranzitnu liniju (do obnove grada i jedinu) koja se, pri izlasku iz Kemnica, povezuje sa putem prvog reda.

Ulica Cvikauer jedna je od najdužih ulica grada Kemnica – sa svojih osam kilometara, ona predstavlja puls grada, krećući se ka zapadu od samog centra, pa sve do njegove periferije – izlaza iz grada. Ovo pokazuje i njen značaj za razumevanje načina projektovanja gradskih naselja Kemnica; od „elitnog dela“ Kasberg, koji je svojom istorijskom, kulturološkom i stilskom važnošću uspeo da se izbori za originalnu rekonstrukciju svih, pa čak i stambenih objekata, pa sve do industrijskih zona grada praćenih izgradnjom višepородičnih blokova modernog doba, Cvikauer ulica vodi nas kroz raznolik opseg različito koncipiranih delova, sa objektima raznovrsnih namena i sadržaja.

3. UČEŠĆE JAVNOSTI U PROCESU PLANIRANJA

Svako preoblikovanje, ponovno razmatranje ili novo formiranje prostornih celina, u praksi, kao i u teoriji, mora da zavisi od direktnih korisnika prostora. Određeni socijalni prostor predstavljen je prostornim navikama korisnika, odnosno njihovim lokacijama, kretanjem, ponašanjem, kao i očekivanjima i verovanjima kojima može da se objasni šta ih privlači određenom mestu, kako se osećaju kada tu borave i šta u svemu tome postaje značajno za njih, pa je veoma bitno istaći važnost društvene zajednice za stvaranje i život prostora.

U Nemačkoj, na primer, postoje jasno definisani i zakonom određeni dokumenti, kojima se građanima, odnosno direktnim korisnicima, daje pravo na učestvovanje u formiranju sopstvenog okruženja. Čitave strategije razvoja utvrđuju se

i kasnije implementiraju sinhronizovanom komunikacijom građana i grada (vlasti), dok je sve praćeno nadzorom stručnjaka. Jedna od njih je i Koncept urbanog razvoja (nem. *Städtebauliche Entwicklungskonzept - SEKo*) [2], koji uzima u obzir interdisciplinarnе aspekte i postavlja jasne prioritete za razvoj grada Kemnica, uključujući važne teme kao što su razvoj stanovništva, socijalna pitanja, kultura, stanovanje, itd.

Koncept urbanog razvoja pre svega predstavlja instrument delovanja grada i postavlja kompas za ukupan urbani razvoj. Podrazumevajući učešće javnosti i definisanje potreba samih građana, ovaj koncept kao glavni prioritet postavlja pronalaženje kompromisa između želja građana i mogućnosti samog grada da se preoblikuje zadržavajući svoj originalni karakter.

3.1. Anketa kao metoda participacije građana

Da bi se proces planiranja, uz uključivanje svih strana, obavio korektno i transparentno, potrebno je da informacije vezane za proces budu dostupne svima tokom čitavog njegovog trajanja. To se ostvaruje različitim mehanizmima i instrumentima, koji se koriste u što praktičnijoj formi, a u skladu sa znanjima i veštinama koje važe u određenom dobu. To znači da se danas, u digitalnoj eri, sve informacije i relevantne smernice mogu naći i razmenjivati u digitalnom obliku, putem interneta i savremenih medija.

Jedan od najefikasnijih vidova komunikacije sa građanima i dolaska do relevantnih informacija, jesu ankete. Budući da se najjednostavnije izvršavaju i da su inicirane od strane vlasti, građani imaju poseban podsrek i osećaj da lokalna samouprava želi da pomogne svojoj zajednici [3]. Definisanje ciljeva predstavlja najbitniji element u okviru procesa anketiranja. Od ciljeva zavisi kako će upitnik biti formulisan, koliki uzorak građana je potreban da bi se rezultat anketiranja smatrao relevantnim, na koji način će se ona realizovati i kako će se vršiti obrada prikupljenih odgovora. Preduslov kvalitetnih izlaznih podataka svake ankete jeste uspešna realizacija i smisljeno tumačenje tih rezultata, a uspešnost participacije se tada ogleda u uspostavljanju zajedničkog funkcionisanja svih prethodno navedenih faktora.

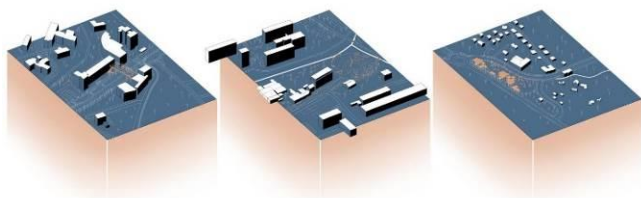
Sama anketa koja se tiče participacije građana u formiranju master plana za ulicu Cvikauer funkcioniše na dva načina: kao klasična anketa, koja je bila fizički sprovedena na tri određene lokacije u Kemnicu 17. jula 2020. godine, i kao anketiranje i mapiranje značajnih objekata i površina putem internet portala Grada, gde je u periodu između 10. jula i 21. avgusta 2020. godine učestvovalo je 332 građana koji su dali svoj doprinos, odgovarajući na pitanja i mapirajući svoja trenutna omiljena mesta duž ulice, ili mesta za koje smatraju da postoji potencijal za dalji razvoj. Dalje, 29. oktobra 2020. godine predstavljeni su rezultati istraživanja i prvi nacrti plana na javnoj raspravi „Forum budućnosti“ (nem. *Zukunftforum*), gde su građani mogli da iznesu dodatne stavove i diskutuju sa predstavnicima stručnog dela. Sledeća faza je donošenje akcionog plana, a u periodu od jula do septembra 2021. godine planira se izrada planske dokumentacije, uz dodatne uvide građana i prezentaciju konačnog rešenja [4].

4. PROJEKTANTSKI ZADATAK

Pri samom projektantskom procesu, pored rezultata sprovedene ankete, bilo je potrebno razmotriti i postojeće

uslove, ograničenja, vrednosti i potencijale koji dati prostor nudi, uz klasifikaciju ključnih karakteristika koje bi dovele do kvalitetnog rešenja u korist svih – građana, grada, posetilaca, kao i samog prostora koji je predmet ovog rada. Taj prostor, kroz ovaj proces, postaje atraktivna lokacija za uvođenje novih i oživljavanje postojećih sadržaja, kreirajući pojedinačne prostore, specifične i dopadljive, koji, u međusobnoj komunikaciji, dovode do:

- ponovnog povezivanja delova grada kroz koje prolazi ulica Cvikauer;
- uređenja postojećih fasada i celokupnih objekata, uz njihovu prenamenu i uvođenje novih;
- stvaranja javnih (među)prostora, slobodnih i razigranih;
- ostvarivanja optimalne vremenske udaljenosti pojedinih delova grada, uz korišćenje adekvatnih vidova saobraćaja, što se postiže uređenjem postojećih saobraćajnica;
- osnaživanja zajednice.

Slika 1. Izometrijski prikaz predloženog rešenja

4.1. Opis prostornog rešenja

Ideja vodilja pri razradi celokupnog projekta sastoji se od tri bitne odrednice: obezbeđivanja optimalne funkcionalnosti ulice – poboljšavanja trenutnih uslova (rekonstrukcija i uvođenje osnovnih saobraćajnih površina); stvaranja repernih tačaka duž ulice, decentralizacije sadržaja i korišćenja potencijala ulice; isticanja estetike ulice – oživljavanja zapuštenih delova i stvaranja mesta prijatnih za boravak, posetu i tranzit (rekonstrukcija fasada i isticanje istorijskog značaja pojedinih objekata), stvaranja otvorenih i bezbednih prostora socijalizacije i pešačkog i biciklističkog kretanja.

Pre samog procesa projektovanja, uzeto je u obzir sve prethodno istaknuto, a ulica Cvikauer je podeljena na tri segmenta, u kojima se pozicioniraju tri nove reperne tačke grada Kemnica.

(1) Prvi deo predstavlja početak Cvikauer ulice od centra grada do Industrijskog muzeja. Ovaj deo je najfrekventniji što se tiče saobraćaja, ima najviše traka i tramvajskih linija, ali je i najuređeniji deo ulice. Severno se nalazi rekonstruisana gradska četvrt Kasberg, južno Kapelenberg.

Novine koje donosi projektantsko rešenje ogledaju se u uređenju postojećih zelenih površina, dodatnom ozelenjavanju, rekonstrukciji trotoara i uvođenju biciklističkih staza na mestima gde ne postoje (trenutno se samo mestimično mogu naći biciklističke trake). Dalje, između Muzeja umetnosti i objekta mešovite namene (stanovanje i uslužne delatnosti), uvodi se pešački most, platforma iznad ulice, koja bi bila novo kulturno mesto grada. Dajući mogućnost organizovanja izložbi, bioskopa na otvorenom i mini-koncerta – koji bi bili promenljivog karaktera, uz modularni mobilijar, ovaj „most“ bi predstavljao repernu tačku u žiži „kulturne četvrti“ grada

Kemnica. Pored njega, izvršila bi se i prenamena nekadašnjeg hotela, a pre toga stambenog objekta na uglu Cvikauer ulice i Reichsstraße. Trenutno zapušten i prazan, ovaj objekat dobio bi drugačije obličje, doprinoseći novom identitetu i stvarajući specifično obeležje grada. To bi bio prostor koji bi lokalni umetnici koristili kao svoje radionice i galerije; jednom rečju – prvi gradski (sup)kulturni centar.

Slika 2. Prostorni prikaz prvog dela

(2) Drugi deo Cvikauer ulice koji se u projektu razrađuje, proteže se oko nadvožnjaka – regionalnog puta 72 i nalazi se u naselju Zigmar. Ovaj segment je po zauzetosti površina razudjeniji od prethodnog i predstavlja mirno područje što se tiče saobraćaja i buke. Južno od ulice nalazi se zona lake industrije, dok je severno uglavnom jednoporično i višeporično stanovanje. Planirane mere podrazumevaju dodatno ozelenjavanje i uređenje postojećih slobodnih površina, uvođenje dodatnih parking mesta i novih sadržaja u prizemljima objekata kojima se prizemlja otvaraju prema okolini, stvarajući zajednički prostor sa prirodnom sredinom.

Repernu tačku grada, koja se projektom uvodi u ovom delu ulice, predstavlja zona usporenog saobraćaja, odnosno deljena površina puta (230 metara dužine), koja se istovremeno koristi od strane pešaka, biciklista i motornih vozila, pri čemu pešaci imaju prednost i brzina vozila je ograničena na brzinu njihovog kretanja. Jedan deo ove zone zamišljen je kao prostor kružne forme, površine oko 1500 kvadratnih metara, sa različitim sadržajima (park, dečje igralište, skejt-park, teretana na otvorenom i slično), koji bi bili razgraničeni različitim materijalizacijom partera. Ovim, kao i uvođenjem nekolicine višeporičnih objekata, stvorila bi se prijatna porodična četvrt, koja svojom otvorenošću i prostorom za rasonodu i korišćenje slobodnog vremena, poziva u ovaj kraj žitelje čitavog grada.

Slika 3. Prostorni prikaz drugog dela

(3) **Treći deo** predstavlja poslednjih 600 metara Cvikauer ulice u naselju Rajhenbrand, pred sam izlazak iz Kemnica. Većinu površina zauzima zelenilo, a stanovanje je uglavnom jednorodnično. U blizini se nalaze osnovna i srednja škola, par verskih objekata, kao i zanatske radionice i prodavnice. Ni ovde nema uređenih biciklističkih staza ni traka, pa se projektom podrazumeva njihovo uvođenje, uređenje slobodnih površina, kao i izgradnja par objekata mešovite namene duž same ulice.

Glavni segment ovde predstavlja urbana bašta na oko 2500 kvadratnih metara, koja bi sadržala modularne elemente sa zasadima različitih biljaka na površini zemlje, ali i po vertikali. Pored bi bio park uz postojeći potok, a uz samu ulicu mesto sa štandovima na kojima bi se prodavali proizvodi uzgajani u bašti. Ovim bi početak periferije Kemnica postao jedna od repernih tačaka grada, uz podsticanje lokalne proizvodnje i ponude datih proizvoda na jednom mestu, čime bi i celokupno stanovništvo gravitiralo ka ovom delu, kako radi kupovine, tako i radi razonode i edukacije.

Slika 4. Prostorni prikaz trećeg dela

5. ZAKLJUČAK

Mesta poput ulica, trgova, autobuskih i tramvajskih stajališta, parkova, bašti, predstavljaju zajedničke prostore okupljanja i zbir svakodnevnih ljudskih aktivnosti. Ona fizički omogućavaju komunikaciju i interakciju ljudi u vidu slučajnih i isplaniranih susreta, i u tom okviru stvaraju uslove za kolektivno rešavanje izazova i problema.

Stvaranje novih i modifikovanje postojećih prostornih entiteta zaista odražava odnos između prostora (grada) i prava korisnika da kontrolišu njegov fizički okvir. Vremenski faktor je ovde ključan za razumevanje toga kako se zavisnost između prostora i učesnika tokom vremena proširuje, transformiše ili, sa druge strane, ograničava i u kojoj meri određeni prostori omogućavaju stvaranje potencijala za svoj trajni uticaj.

Na primeru formiranja master plana ulice Cvikauer, prikazan je potencijal pojedinih gradskih celina, segmenta i elemenata za stvaranje linearnog prostora po meri svih stanovnika i korisnika.

Kroz odnos korisnik-prostor, uzimajući u obzir sve aspekte obuhvaćene rezultatima prethodno sprovedene ankete, osmišljen je projekat transformacije ove ulice u vidu rekonstrukcije i revitalizacije pojedinih delova, kao i uvođenja novih, čime je stvorena strategija dugoročnog razvoja datog područja. Rešenje prikazano u ovom radu predstavlja rezultat ličnog doživljaja grada, ulice i pojedinačnih prostora, tumačenja ankete i odgovora na nju, ali i postojećeg prostorno-programskog okvira.

Dovodeći u vezu prošlost, sadašnjost i budućnost, dolazi se do zaključka koji se tiče odgovornosti pojedinaca koji svojim ponašanjem, zalaganjem i izvršavanjem građanske dužnosti utiču na oblikovanje sopstvenog okruženja. Nепrekidno kritičko i konstruktivno ispitivanje mogućnosti i moći zajednice, društvenu sredinu čini jačom i pruža uslove za njen dalji podsticaj na participaciju, što se konkretno može videti i na primeru otvorenog učestvovanja javnosti u procesu izrade master plana ulice Cvikauer u Kemnicu.

6. LITERATURA

- [1] <http://www.jens-kassner.de/wp-content/uploads/2009/10/stadtdermoderne.pdf> (pristupljeno u martu 2021.)
- [2] https://www.chemnitz.de/chemnitz/media/unsere-stadt/stadtentwicklung/seko/seko_2020.pdf (pristupljeno u aprilu 2021.)
- [3] Z. Brnjas, M. Radovanović Dumonjić, „Promocija dobrih praksi učešća građana u lokalnom budžetiranju u gradovima i opštinama u Srbiji“, Beograd, 2013.
- [4] <https://buergerbeteiligung.sachsen.de/portal/chemnitz/beteiligung/themen/1020840> (pristupljeno u februaru 2021.)

Kratka biografija:

Sofija Priljeva rođena je u Novom Sadu 1996. god. Završila je osnovne studije na Departmanu za arhitekturu Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu 2019. godine, a master rad odbranila na istom fakultetu 2021. godine.